

D.T. Suzuki

*Daisetz Teitaro Suzuki (1870-1966) poznati je japanski učenjak koji je svoj dug i produktivan život u cijelosti posvetio popularizaciji i tumačenju zen-buddhizma čitaocima na Zapadu. Napisao je čak stotinjak knjiga na japanskom i tridesetak na engleskom jeziku, na koji je i preveo brojne originalne buddhističke tekstove. Nabrojimo samo neka od njegovih poznatijih djela: *Essays in Zen Buddhism (First Series, Second Series, Third Series)*, *An Introduction to Zen Buddhism*, *The Training of the Zen Buddhist Monk*, *Living by Zen*, *Manual of Zen Buddhism*, *Zen Buddhism and Its Influence on Japanese Culture*, itd. Više o Suzukiju može se naći u dolje navedenim knjigama (1,2,3), a posebno u članku Klare Gönc Moačanin: "Daisetz Teitaro Suzuki prvi učitelj zena na Zapadu", 15 dana, Zagreb; Centar za kulturu i obrazovanje, br. 2, 1993, koji prethodi prijevodu njegova eseja Tumačenje iskustva zena.*

*Oba Suzukijeva teksta koja donosimo prijevodi su skraćenih njegovih eseja *On Satori - The Revelation of a New Truth in Zen Buddhism* i *Chief Characteristics of Satori*. Objavio ih je Bernard Phillips, dugogodišnji autorov prijatelj, u knjizi izabranih Suzukijevih spisa *The Essentials of Zen Buddhism*, New York: E.P. Dutton & Co. Inc, 1962, u trećem poglavlju koje nosi naslov *The Enlightenment Experience*, a eseji se nalaze na str. 153-169. Integralna verzija prvog eseja objavljena je u Suzukijevoj knjizi *Essays in Zen Buddhism (First Series)*, London: Rider&Co, 1949, pp. 229-266, a drugi je objavljen u knjizi *Essays in Zen Buddhism (Second Series)*, London: Rider&Co, 1950, pp. 30-36.*

Na koncu je još možda bitno napomenuti da je za jedno potpunije razumijevanje ovih eseja o satoriju kao suštini zena potrebno prethodno poznavanje kako osnova zena tako i buddhizma uopće. Stoga umjesto komentara, koji bi prije otežali negoli olakšali razumijevanje, upućujemo na sljedeće lako dostupne naslove:

- 1. Devidé, Vladimir. Zen. Zagreb: Znanje, 1992.*
- 2. D.T. Suzuki - E. From. Zen i psihoanaliza. Beograd: Nolit, 1964.*
- 3. Veljačić, Čedomil. Razmeđa azijskih filozofija (tom II), Zagreb: Liber, 1978.*
- 4. A.W. Watts. Put Zena. Beograd: NIRO Književne novine, 1982.*

Napomena prevodioca: sve okrugle zagrade u tekstovima su autorove dok u uglatim zagradama prevodilac na pojedinim mjestima daje izvorni engleski termin. Sve bilješke označene brojevima su također Suzukijeve, a one označene brojem i zvjezdicom prevodiočeve su i namjera im je da posluže kao kratka objašnjenja slabije poznatih ili strogo stručnih termina, a poradi što potpunijeg razumijevanja

teksta. Suzuki na pojedinim mjestima izostavlja dijakritičke znake, ali u pravilu se uvijek radi o onim terminima koji su se udomaćili na Zapadu. Prevodilac stoga nije smatrao potrebnim da ih sam dodaje.

D.T. Suzuki

O satoriju - otkrivenje jedne nove istine

u zen-buddhizmu

Sušтина zen-buddhizma sastoji se u stjecanju jedne nove točke gledanja na život i stvari uopće. Time mislim da, ako želimo zaći u najunutarniji život zena, mi moramo napustiti sve naše uobičajene navike mišljenja koje upravljaju našim svakodnevnim životom, moramo pokušati vidjeti da li postoji neki drugi način prosuđivanja stvari, ili radije da li je naš uobičajeni način uvijek dovoljan da nam pruži krajnje zadovoljenje naših duhovnih potreba. Ako se osjećamo nekako nezadovoljni ovim životom, ako postoji nešto u našem uobičajenom načinu življenja što nas lišava slobode u njenom najsvetijem smislu, mi moramo poduzeti napor da negdje pronađemo put koji će nam pružiti osjećaj konačnosti i zadovoljenosti. Zen predlaže da to učini za nas i uvjerava nas u mogućnost stjecanja jednog novog gledišta u kojemu život poprima svježiji, dublji i ispunjeniji vid. To stjecanje je, međutim, doista i prirodno najveća mentalna kataklizma koju čovjek može dovesti do kraja u svom životu. To nije lak zadatak, to je neka vrsta vatrenog krštenja, i čovjek mora proći kroz tu oluju, taj zemljotres, to rušenje planina i mrvljenje stijena u komadiće.

Ovo stjecanje novog gledišta u našem odnošenju spram života i svijeta japanski proučavatelji zena obično nazivaju "satorijem" (wu na kineskom). To je zapravo drugo ime za prosvjetljenje (anuttara-samyak-sambodhi), što je riječ koju je koristio Buddha i njegovi indijski sljedbenici sve od vremena njegove spoznaje pod drvetom Bodhi kraj rijeke Nairāñjane. Postoji nekoliko drugih izraza u kineskom jeziku koji označavaju to duhovno iskustvo, od kojih svaki ima posebno suznačenje, što oprezno ukazuje na to kako se ta pojava tumači. U svakom slučaju, ne postoji zen bez satorija, koji je doista alfa i omega zen-buddhizma. Zen može izgubiti svoju cjelokupnu književnost, sve svoje samostane i sva svoja pomoćna sredstva; ali sve dok u njemu ima satorija, preživjet će do u vječnost. Ćelim naglasiti ovu najtemeljniju činjenicu koja se tiče samog života zena, jer čak i među samim proučavateljima zena postoje neki koji su slijepi za ovu središnju činjenicu i skloni su misliti da kada se zen razjasni logički ili psihološki, ili kao jedna od buddhističkih filozofija koja se može shvatiti uz pomoć

strogo tehničkih i pojmovnih buddhističkih izraza, da je zen iscrpljen i da u njemu ne preostaje više ništa što ga čini onim što jest. Ja pak tvrdim da život zena započinje otvaranjem satorija (k'ai wu na kineskom).

Satori se može odrediti kao intuitivni uvid u narav stvari nasuprot analitičkom i logičkom razumijevanju istih. To praktično znači otkrivenje jednog novog svijeta do sada neopaženog u zbrci dualistički obrazovanog uma. Ili možemo reći to da se sa satorijem čitavo naše okruženje promatra iz jednog sasvim neočekivanog ugla opažanja. Ma kako bilo, svijet za one koji su dosegli satori nije više onaj stari svijet kakav je nekoć bio; čak i sa svim svojim protičućim potocima i gorućim vatrama, on više nikada nije onaj isti. Logički izrečeno, sve njegove oprečnosti i proturječnosti ujedinjene su i usklađene u jednu čvrstu organsku cjelinu. To je tajna i čudo, ali prema zen-učiteljima takvo koje se odigrava svakoga dana. Satori se tako može zadobiti samo onda kada ga jednom osobno iskusimo.

Manje ili više slaba i djelomična sličnost ili analogija s njim može se naći u rješenju teškog matematičkog problema, ili u trenutku nekog velikog otkrića, ili kada se iznenadno ukaže način bijega usred najbeznačajnijih zamršenosti; ukratko, kada čovjek uzvikne "Heureka! Heureka!". No ovo se odnosi samo na intelektualni vid satorija, koji je stoga nužno djelomičan i necjelovit te ne dodiruje same temelje života shvaćenog u smislu jedne nedjeljive cjeline. Satori kao istinsko zen-iskustvo mora se ticati cjelokupnosti života. Jer ono što zen predlaže jest revolucija, a također i revaluacija čovjeka kao duhovnog jedinstva. Rješenje matematičkog problema privedeno je kraju tim rješenjem, ono ne pogađa čovjekov život u cjelini. Tako je i sa svim ostalim posebnim pitanjima, praktičnim ili znanstvenim, ona ne ulaze u osnovni ton života pojedinca. No otvaranje satorija je preinaka života samog. Kada je istinski - jer postoje mnoge njegove patvorine - njegovi učinci na čovjekov moralni i duhovni život su revolucionarni, a također su i uzvisujući, pročišćujući, kao što su i zahtjevni. Kada su jednog učitelja zapitali u čemu se sastoji budhinstvo [Buddhahood], on je odgovorio: "Dno vedra je probijeno." Iz ovoga možemo vidjeti kakva je cjelovita revolucija proizvedena tim duhovnim iskustvom. Rođenje novog čovjeka doista je kataklizmičko.

Ovo duhovno uznošenje cjelokupnog čovjekovog života se u psihologiji religije naziva "obraćenjem". No kako taj pojam koriste uglavnom kršćanski obraćenici, on se u svom strogom smislu ne može primijeniti na buddhističko iskustvo, pogotovo ne na ono sljedbenika zena; taj pojam ima suviše afektivan ili emocionalan prizvuk da bi se stavio na mjesto satorija, koji je prije svega spoznajni [noetic]. Opća je tendencija buddhizma, kao što znamo, više intelektualna nego emocionalna i njegov

nauk o prosvjetljenju oštro ga razlikuje od kršćanskog poimanja spasenja; zen kao jedna od mahayana-školâ sudjeluje u velikoj mjeri u onome što bismo mogli nazvati transcendentalnim intelektualizmom, koji ne završava u logičkom dualizmu. Poetski ili figurativno izražen, satori je "otvaranje cvijeta-uma", ili "otklanjanje tereta", ili "razbistrenje rada uma".

Sve ovo nastoji označiti pročišćenje jednog prolaza koji je na neki način zapriječen ometajući slobodan, nesmetan rad stroja ili pun prikaz njegovih unutrašnjih radnji. Otklanjanjem te smetnje pred nama se otvara novi pogled, bezgranično prostran i dosežući kraj vremena. Kako se život time osjeća potpuno slobodan u svojoj djelatnosti, što nije bio slučaj prije probuđenja, on se sada raduje do najvišeg stupnja svojih mogućnosti, doseguće kojih je cilj zen-discipline. To se često smatra istoznačnim s "lišenošću interesa i siromaštvom svrhovitosti". No prema zen-učiteljima, nauk o nepostignuću odnosi se na subjektivni stav uma koji nadilazi granice misli. On ne opovrgava etičke ideale niti ih nadilazi; on je naprosto unutrašnje stanje svijesti bez odnosa s njenim objektivnim posljedicama.

* * *

Što se tiče otvaranja satorija, sve što zen može učiniti jest da ukaže na put a ostatak prepusti čovjekovom vlastitom iskustvu; što će reći, slijeđenje tog ukazivanja i stizanje na cilj - to čovjek mora učiniti sam i bez pomoći drugoga. Bez obzira na to što sve učitelj može učiniti, on je nemoćan u tome da učini nešto kako bi učenik zahvatio stvar ukoliko ovaj nije iznutra potpuno spreman za to. Baš kao što ne možemo prisiliti konja da pije protiv njegove volje, tako je i zahvaćanje konačne stvarnosti nešto što čovjek mora učiniti sam. Baš kao što cvijet cvjeta iz svoje vlastite unutrašnje nužnosti, tako i uviđanje čovjekove vlastite naravi mora biti izljev njegovog vlastitog unutrašnjeg preobilja. To je mjesto gdje je zen tako osoban i subjektivan, u smislu da je nutarnji i stvaralački. U agama¹ i nikaya² književnosti vrlo često susrećemo izraze poput "Atta-dipa viharatha atta-sarana anañña-sarana", ili "sayam abhiñña, ili "Dittha-dhammo patta-dhammo vidita-dhammo pariyogalha-dhammo apparappaccayo satthu sasane"; oni pokazuju da je prosvjetljenje probuđenje, unutar samoga sebe i neovisno od drugih, jednog unutrašnjeg osjećaja u čovjekovoj svijesti, koji čovjeka čini sposobnim da stvori jedan svijet vječne harmonije i ljepote - zavičaj nirvane.

¹ *Agama-književnost je čest naziv za tekstove koji spadaju u kanon mahayana-književnosti.*

² *Nikaya-književnost je naziv za dio tekstova Sutta-pitake, jedne od triju "košara" koje čine osnov pali-kanona, odnosno hinayana-književnosti.*

Rekao sam da nam zen ne pruža nikakvu intelektualnu pomoć, niti gubi vrijeme na to da nam nešto dokaže; on tek sugerira ili ukazuje, ne zato jer želi biti neodređen, već zbog toga što je to doista jedino što on može učiniti za nas. Kada bi mogao, on bi učinio sve da nam pomogne kako bismo došli do razumijevanja. Zen zapravo iscrpljuje sva moguća sredstva da to učini, kao što možemo vidjeti u ophođenju svih velikih učitelja spram njihovih učenika. Čak i kada ih doslovce obaraju na zemlju, u njihovu dobrohotnost se nikada ne može sumnjati. Oni samo čekaju na vrijeme kada će umovi njihovih učenika sazrijeti za konačni trenutak. Kada on nastupi, prilika da se otvori oko za istinu zena leži svuda uokolo. Čovjek ju može iskoristiti čuvši neartikulirani zvuk ili nerazumljivu primjedbu, gledajući cvjetanje cvijeta ili susrevši se sa bilo kojim beznačajnim svakodnevnim događajem kao što je spoticanje, podizanje zastora, mahanje lepezom, itd. Sve su to dovoljni uvjeti koji će probuditi čovjekov unutrašnji osjećaj. Očigledno jedan najbeznačajniji događaj, a njegov učinak na um ipak beskonačno nadilazi sve što bi čovjek od njega mogao očekivati. Jedan lak dodir užarene žice i nastupa eksplozija koja potresa same temelje zemlje. Zapravo svi uzroci satorija nalaze se u umu. To je razlog zašto, kada za to dođe vrijeme, sve što je tu ležalo prsne poput vulkanske erupcije ili bljesne poput munje.³ Zen to naziva "povratak čovjeka vlastitoj kući", jer njegovi sljedbenici će izjaviti: "Sada si se pronašao; od samog početka ništa ti nije bilo uskraćeno. Ti sam si zatvorio svoje oko za tu činjenicu. U zenu se nema što objasniti, ništa za podučiti, a što bi doprinijelo tvom znanju. Ukoliko ono ne izraste iz tebe samoga, nikakvo znanje za tebe zapravo nema vrijednosti; posuđeno perje nikada ne naraste."

* * *

Do sada se pojava zvana satori u zen-buddhizmu obrađivala kao ona koja sačinjava suštinu zena, kao točka obrata u čovjekovom životu koja otvara um za jedan širi i dublji svijet, kao nešto što se može pokupiti i iz najbeznačajnijeg događaja u svakodnevnom životu. Čelio bih privesti kraju ovaj esej ističući nekoliko općih opaski u svrhu kratkog pregleda buddhističkog iskustva poznatog kao satori.

1. Ljudi često zamišljaju da se u disciplini zena radi o tome da se izazove stanje autosugestije putem meditacije. To nije sasvim točno. Kao što možemo vidjeti iz raznih gore navedenih primjera, satori se ne sastoji u proizvođenju nekog prethodno umišljenog stanja tako da se o njemu intenzivno misli. On je rastuća svijest jedne nove snage u umu koja ga čini sposobnim da prosuđuje stvari s nove točke gledišta. Još od samog početka razvitka svijesti navođeni smo da na unutrašnje i izvanjske poticaje

³Poredba s munjom u Kena upanisadi (IV,30), a kako to pretpostavljaju neki učenjaci, nema za cilj da opiše osjećaj neizrecivog strahopoštovanja prema naravi Brahmana, već slikovito opisuje prsnuće prosvjetljenja u svijesti. "A-a-ah" doživljaj je ovdje vrlo značajan.

odgovaramo na jedan pojmovni i analitički način. Disciplina zena se sastoji u tome da se poremeti taj umjetno izgrađeni okvir jednom za svagda i da ga se preoblikuje na potpuno novoj osnovi. Stariji okvir je "Neznanje" (avidya), a novi "Prosvjetljenje" (sambodhi). Stoga je očigledno da meditiranje o nekoj metafizičkoj ili simboličnoj tvrdnji koja je proizvod naše relativne svijesti ne igra nikakvu ulogu u zenu.

2. Bez postignuća satorija nitko ne može prodrijeti u tajnu zena. On je iznenadni bljesak jedne nove istine o kojoj se do sada uopće nije ni sanjalo. On je neka vrsta mentalne katastrofe koja se događa sasvim iznenada nakon tako mnogo gomilanja intelektualne i dokazane građe. To gomilanje doseže svoju granicu i čitavo se to zdanje sada ruši, i gle, jedno novo nebo razastire se pred vašim sveobuhvatnim pogledom. Voda se iznenada smrzava kada dosegne određenu točku, tekućina se pretvara u krutu tvar i više ne teče. Satori vam dolazi neopazice kada osjećate da ste iscrpli vaše cjelokupno biće. Religiozno gledano, to je novo rođenje, i, moralno, prevrednovanje čovjekovog odnosa spram svijeta. Ovaj se sada pojavljuje odjeven u drugačiju odjeću koja pokriva svu ružnoću dualizma, koji se u buddhističkoj frazeologiji naziva prividom (maya) rođenim iz rasuđivanja (tarka) i pogreške (vikalpa).

3. Satori je *raison d'être*⁴ zena i bez njega zen nije zen. Stoga je svako vješto sredstvo (upaya), disciplinirano ili doktrinarno, usmjereno ka dostignuću satorija. Zen-učitelji nisu mogli ostati strpljivi čekajući da satori dođe samo od sebe; to jest, da dođe tu i tamo i po vlastitom nahođenju. Oni s punom ozbiljnošću iznalaze neki način kako bi postigli to da ljudi promišljeno ili sistematično steknu uvid u istinu zena. Njihova naizgled zagonetna predstavljanja te istine usmjerena su uglavnom na to da stvore jedno određeno stanje uma kod njihovih učenika, koje će popločiti put koji vodi ka prosvjetljenju zena. Sva intelektualna razlaganja i nagovarajuća uvjeravanja [exhortatory persuasions] do tada provedena od strane religijskih i filozofskih vođa nisu uspjela proizvesti željeni učinak. Učenici su sve više i više bili vođeni pogrešnim putem. Kinezi su naročito bili u nedoumici kako da shvate središnju točku buddhističkog nauka kad je buddhizam bio uveden u Kinu sa svom svojom indijskom opremom, sa svojim visokometafizičkim apstrakcijama i sa vrlo složenim sustavom moralne discipline. Bodhidharma, Eno, Baso i drugi učitelji primijetili su tu činjenicu. Prirodna posljedica toga bilo je obznanjenje zena; satori je postavljen iznad čitanja sutri i učenjačkih raspravi satri, i poistovjećen je sa zenom. Zato je zen bez satorija kao papar bez ljutine. No pri tome ne smijemo zaboraviti da postoji tako nešto kao što je bivanje suviše svjesnim satorija, što doista treba prezirati.

^{4*}Razlog postojanja (franc.).

4. To naglašavanje satorija u zenu iznad svega drugoga čini prilično značajnom činjenicu da zen nije sustav dhyane kako se ona vježba u Indiji ili u drugim školama buddhizma osim zena. Pod dhyanom se obično razumijeva neka vrsta meditacije ili kontemplacije, to jest učvršćenje misli, naročito u mahayana-buddhizmu, na nauk o ništavilu (sunyata). Kada je um tako izvježban da je sposoban ostvariti uvid u stanje savršene praznine u kojoj nije preostalo ni traga svijesti, iz kojega je iščeznuo čak i osjećaj bivanja nesvjesnim - drugim riječima, kad su svi oblici mentalne aktivnosti zbrisani iz polja svijesti, koja je sada poput nebeskog svoda lišenog svakog tračka oblaka, naprosto jedno široko prostranstvo plavetnila - za dhyanu se kaže da je dosegla svoje savršenstvo. To se može nazvati ekstazom ili transom, ali to nije zen. U zenu mora biti satorija, mora se zbiti sveopći mentalni obrat koji razara stare nakupine intelektualnosti i postavlja temelje jedne nove vjere; mora doći do buđenja jednog novog osjećaja koji će preispitati stare stvari iz jednog u potpunosti novog i okrepljujućeg ugla opažanja. U dhyani nema ni jedne od ovih stvari, jer ona je tek vježba smirivanja uma. Kao takva ona nesumnjivo ima svojih vrijednosti, ali zen ne treba poistovjetiti s takvom dhyanom. Buddha se zbog toga i razočarao u svoja dva učitelja sankhye, u čijim učenjima su meditacije imale tako brojne stupnjeve odvajanja od samog sebe [self-abstraction] ili poništenja misli.

5. Satori nije viđenje Boga kakav On jest, kao što to tvrde neki kršćanski mistici. Zen je od samog početka razjasnio svoju glavnu tezu, a to je uvid u djelo stvaranja, a ne susret sa Stvaraocem Samim. Ovoga bi se zatim moglo naći zaokupljenim oblikovanjem Njegova svemira, no zen može nastaviti sa svojom djelatnošću čak ako se Njega tamo i ne pronađe. Zen ne ovisi o Njegovoj potpori. Kada shvati razlog življenja života, on je zadovoljan. Hoen iz Gosozana je običavao pokazati svoju vlastitu šaku i zapitati svoje učenike zašto se to zove šaka. Kad čovjek zna zašto, tu je satori i čovjek ima zen. Što se pak tiče Boga kako ga shvaća misticizam, tu postoji dohvaćanje jednog određenog predmeta, a kada imate Boga, sve što nije Bog je isključeno. To je samoograničenje. Zen hoće apsolutnu slobodu, čak i od Boga. "Bez obitavališta" znači da se "Isperi svoja usta čak i kad izgovoriš riječ 'Buddha'" svodi na isto. To ne znači da zen želi biti morbidno svjetovan i bezbožan, već da poznaje necjelovitost imena. Stoga kad se od Yakusana zatražilo da održi predavanje, on nije izrekao ni riječ, već je umjesto toga sišao s mjesta za propovijedanje i otišao u svoju sobu. Hyakujo je tek pošao nekoliko koraka prema naprijed, zastao i raširio ruke - što je bilo njegovo izlaganje velikog načela buddhizma.

6. Satori je najprisnije osobno iskustvo i stoga se ne može izraziti riječima ili opisati na bilo koji način. Sve što čovjek može učiniti u smislu priopćavanja tog iskustva drugima jest da sugerira i ukazuje, i to

samo kao pokušaj. Onaj koji ga ima smjesta razumije kada su takvi nagovještaji dani, no kada ga pokušamo ugledati uz pomoć tih danih nagovještaja, potpuno promašujemo. Tada smo poput čovjeka koji kaže da voli najljepšu ženu na svijetu, a koji ne zna ništa o njenom porijeklu, njenom društvenom položaju, ne zna njeno ime i prezime, niti išta zna o njoj osobi, kako u fizičkom tako i u moralnom smislu. Također smo poput čovjeka koji gradi stubište na raskrižju da bi se tako popeo na viši kat palače, a koji ipak ne zna gdje se ta palača nalazi, na istoku ili zapadu, sjeveru ili jugu. Buddha je postupio sasvim suvislo kada se na taj način narugao svim onim filozofima i ispraznim pričalicama svoga vremena koji su se bavili tek apstrakcijama, praznim mnijenjima i neplodnim ukazivanjima. Zbog toga zen od nas hoće da to stubište izgradimo pravo ispred svake palače na čiji viši kat se namjeravamo popeti. Kada možemo reći: "Ovo je sama osobnost, ovo je sama kuća", tada imamo satori susrevši se s njim lice u lice i ostvarenog našim vlastitim snagama. (Ditthe va dhamme sayam abhiñña sacchikatva.)

7. Satori nije morbidno stanje uma, pogodan predmet proučavanja psihologije abnormalnosti. Ako je uopće nešto, on je savršeno normalno stanje uma. Kada govorimo o mentalnom obratu, čovjeka to može zvesti da zen smatra nečim čega se obično ljudi trebaju kloniti. To je pogrešno gledanje na zen, nažalost često prisutno kod kritičara obuzetih predrasudama. Kao što je Nansen izjavio, on je vaša "svakodnevna smisao". Kada je kasnije jedan redovnik⁵ upitao svog učitelja što se mislilo pod "svakodnevnom mišlju", ovaj mu je odgovorio:

Pijući čaj, jedući rižu,

Provodim svoje vrijeme kako dolazi;

Gledajući dolje na potok, gledajući gore u planine,

Kako se odista smireno i opušteno osjećam!

Da li će se vrata otvoriti prema van ili unutra, u potpunosti ovisi o tome kako se namjesti šarka. U tren oka sve je izmijenjeno, i vi imate zen, i savršeni ste i normalni kao što ste uvijek bili. Štoviše, u međuvremenu ste stekli nešto sasvim novo. Sve vaše mentalne aktivnosti sada se odvijaju na jedan drugačiji način, što pruža mnogo veće zadovoljstvo, veći mir, i ispunjava mnogo većom radošću od bilo čega drugoga što ste imali ikad prije. Ton vašeg života je promijenjen. U njemu postoji nešto podmlađujuće. Proljetno cvijeće izgleda ljepše, a planinski potok teče mirniji i bistriji. Subjektivna

⁵*Hoji Bunkin, učenik Hofoku Jutena (u. 928).*

revolucija koja donosi ovakvo stanje stvari ne može se nazvati abnormalnom. Kada život postane radosniji, a njegovo prostranstvo široko kao svemir sam, u satoriju mora biti nešto prilično zdravo i vrijedno čovjekovog nastojanja da to dosegne.

8. Pretpostavlja se da mi živimo u istom svijetu, ali tko može reći da je ova stvar koja se obično naziva kamenom što leži pred ovim prozorom ista stvar za sve nas? Prema tome kako mi⁶ gledamo na to, nekima kamen prestaje biti kamen, dok za druge on zauvijek ostaje bezvrijedan primjerak geološkog stvaranja. A to početno razilaženje u pogledima kasnije za sobom povlači jedan beskonačan niz razilaženja u našim moralnim i duhovnim životima. Tek jedan mali okret, da tako kažemo, u našim načinima mišljenja, a ipak kakva će ogromna razlika na koncu izrasti među nama! U zenu je satori taj okret, ili radije zaokret, ne u krivom smjeru, već u jednom dubljem i punijem smislu, a on rezultira otkrivenjem jednog svijeta potpuno novih vrijednosti.

I ponovo, ti i ja ispijamo šalicu čaja. Sam taj čin je očigledno sličan, ali tko može reći koliko je u subjektivnom smislu širok jaz između tebe i mene? U tvom pijenju možda nema zena, dok je moje dupkom njime ispunjeno. Razlog tome je taj što se jedan od nas kreće u logičkom krugu, a drugi je izvan njega; što će reći, u jednom slučaju potvrđuju se kruti zakoni takozvane intelektualne djelatnosti [intellection], a djelatnik čak i kada djeluje nije u stanju sebe osloboditi od tih intelektualnih okova; dok je u drugom slučaju subjekt zakoračio novim putem i uopće nije svjestan podvojenosti svog djela; u njemu život nije rascijepljen na objekt i subjekt ili u djelovanje i djelovano. Pijenje za njega u tom trenutku predstavlja cjelokupnu činjenicu, cijeli svijet. Zen živi i stoga je slobodan, dok je naš "uobičajeni" život u ropstvu; satori je prvi korak ka slobodi.

9. Satori je prosvjetljenje (sambodhi). Sve dok je buddhizam nauka o prosvjetljenju, kao što znamo da jest, iz njegove ranije kao i iz njegove kasnije književnosti, i sve dok zen tvrdi da je satori njegov vrhunac, za satori se mora reći da predstavlja sam duh buddhističkog naučavanja. Kada se zen obznanjuje kao prenošenje buddha-citte (fu-hsin) neovisno od logičkog i diskurzivnog izlaganja u kanonskim spisima, bilo hinayane ili mahayane, to nikako nije preuveličavanje njegove temeljne odlike u razlici spram drugih škola buddhizma koje su se razvile u Japanu i Kini. Ma kako bilo, nema sumnje da je zen jedan od najdragocjenijih i u mnogim svojim vidovima jedan od najizvrsnijih duhovnih posjeda ostavljenih u nasljeđe ljudima na Istoku. Čak i kad ga se smatra buddhističkim oblikom spekulativnog misticizma koji nije nepoznat Zapadu u filozofiji Plotina, Eckharta i njihovih sljedbenika, sama njegova

^{6*}Tj. autor sam.

cjelokupna književnost od šestog patrijarha, Ena, tako dobro očuvana, vrijedna je ozbiljnog proučavanja učenjaka i tragalaca za istinom. A tada cjelokupno tijelo koana koje sustavno stupnjuje napredak u duhovnom buđenju postaje čudesno blago u rukama zen-redovnika u Japanu danas.

Preveo s engleskoga:

Domagoj Orlić